

УДК 343.98:351.746.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.26>

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ В УКРАЇНІ

Туз О.С.,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри спеціальних дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
ORCID: 0000-0003-3879-4013

Білецький В.О.,
кандидат наук з державного управління, доцент,
начальник кафедри спеціальних дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
ORCID: 0000-0003-0290-097X

Туз О.С., Білецький В.О. Актуальні напрями розвитку оперативно-розшукової діяльності в умовах сучасних безпекових викликів в Україні.

У статті здійснено комплексний науково-правовий аналіз актуальних напрямів розвитку оперативно-розшукової діяльності в Україні в умовах сучасних безпекових викликів. Обґрунтовано, що повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, запровадження воєнного стану, поширення гібридних загроз, активізація диверсійно-розвідувальної діяльності та трансформація криміногенного середовища суттєво вплинули на зміст, форми та методи здійснення оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів.

Проаналізовано чинне нормативно-правове регулювання оперативно-розшукової діяльності, визначено його системоутворюючу роль у забезпеченні правопорядку та національної безпеки, а також виявлено низку проблемних аспектів, зумовлених невідповідністю окремих положень законодавства реаліям функціонування правоохоронної системи в умовах воєнного стану. Акцентовано увагу на необхідності адаптації правових механізмів здійснення оперативно-розшукових заходів до умов підвищеної загрози державному суверенітету та територіальній цілісності України.

Особливу увагу приділено визначенню перспективних напрямів розвитку оперативно-розшукової діяльності, серед яких обґрунтовано доцільність цифровізації оперативно-розшукових процесів, впровадження сучасних інформаційно-аналітичних технологій, удосконалення міжвідомчої та міжнародної взаємодії, а також підвищення рівня професійної підготовки оперативних працівників. Доведено, що ефективна реалізація зазначених напрямів можлива лише за умови комплексного підходу, який поєднує правове, організаційне та кадрове забезпечення оперативно-розшукової діяльності.

Зроблено висновок, що подальший розвиток оперативно-розшукової діяльності в Україні має здійснюватися з урахуванням воєнно-політичної обстановки, сучасних загроз національній безпеці та необхідності дотримання прав і свобод людини. Запропоновані у статті напрями можуть бути використані в наукових дослідженнях, правотворчій діяльності та практиці функціонування оперативних підрозділів правоохоронних органів.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, воєнний стан, національна безпека, гібридні загрози, правоохоронні органи, цифровізація.

Tuz O.S., Biletskyi V.O. Current directions of development of operative-search activity in the context of contemporary security challenges in Ukraine.

The article provides a comprehensive legal analysis of the current directions of development of operative-search activity in Ukraine under modern security challenges. It is substantiated that the full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, the introduction of martial law, the spread of hybrid

threats, the intensification of sabotage and intelligence activities, and the transformation of the criminal environment have significantly affected the content, forms, and methods of operative-search activities carried out by law enforcement agencies.

The author analyzes the current legal framework governing operative-search activity, emphasizes its system-forming role in ensuring public order and national security, and identifies a number of problematic aspects caused by the inconsistency of certain legislative provisions with the realities of law enforcement functioning under martial law. Particular attention is paid to the need to adapt legal mechanisms for conducting operative-search measures to conditions of increased threats to the sovereignty and territorial integrity of Ukraine.

The article substantiates the priority directions for the development of operative-search activity, including the digitalization of operative processes, the introduction of modern information and analytical technologies, the enhancement of interagency and international cooperation, and the improvement of professional training of operative personnel. It is argued that the effective implementation of these directions is possible only through an integrated approach combining legal, organizational, and personnel support.

The author concludes that the further development of operative-search activity in Ukraine should take into account the current military-political situation, modern threats to national security, and the need to ensure the protection of human rights and freedoms. The findings and conclusions presented in the article may be used in scientific research, law-making activities, and the practical work of operative units of law enforcement agencies.

Key words: operative-search activity, martial law, national security, hybrid threats, law enforcement agencies, digitalization.

Постановка проблеми. Оперативно-розшукова діяльність (далі – ОРД) є одним із ключових інструментів забезпечення правопорядку, захисту прав і свобод людини та громадянина, а також національної безпеки держави. Її правові засади визначаються Конституцією України, спеціальним законодавством та нормами кримінального процесуального права [1; 2; 3].

В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, запровадження воєнного стану та суттєвого ускладнення безпекового середовища значення оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів істотно зросло [4; 5]. Сучасні загрози мають комплексний і гібридний характер, що вимагає переосмислення традиційних підходів до здійснення ОРД та її подальшого розвитку з урахуванням реалій воєнного часу [11, с. 42–45].

Метою дослідження є комплексний аналіз сучасного стану оперативно-розшукової діяльності в Україні та визначення основних напрямів її розвитку в умовах сучасних безпекових викликів. Автори прагнуть виявити проблемні аспекти нормативно-правового та організаційного забезпечення ОРД, а також оцінити ефективність застосування оперативно-розшукових заходів у контексті воєнного стану та гібридних загроз. Особлива увага приділяється цифровізації оперативних процесів, підвищенню рівня міжвідомчої та міжнародної взаємодії, а також професійній підготовці кадрового складу. Метою є також формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо модернізації ОРД для підвищення ефективності забезпечення національної безпеки України. Отримані результати можуть бути використані у правотворчій діяльності, наукових дослідженнях та практичній діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів.

Стан опрацювання проблематики оперативно-розшукової діяльності в Україні свідчить про наявність значної кількості наукових та практичних досліджень, присвячених нормативно-правовому регулюванню, організаційним аспектам та методам проведення оперативно-розшукових заходів [6; 7; 8]. Водночас у сучасних умовах збройної агресії та гібридних загроз актуалізується потреба в перегляді традиційних підходів до здійснення ОРД та адаптації їх до воєнного часу [11; 12]. Науковці наголошують на необхідності удосконалення міжвідомчої взаємодії, цифровізації оперативних процесів і підвищення професійного рівня кадрів [9; 14]. Проте дослідження часто обмежуються теоретичними аспектами, а практичні рекомендації щодо протидії сучасним загрозам залишаються фрагментарними [10; 15]. Особливої уваги потребує інтеграція національного та міжнародного досвіду у сфері оперативно-розшукової діяльності, що дозволяє підвищити ефективність реагування на складні безпекові виклики [16; 17]. Таким чином, існує нагальна потреба в комплексному науково-правовому осмисленні та модернізації ОРД в умовах сучасних загроз національній безпеці України.

Виклад основного матеріалу. Оперативно-розшукова діяльність посідає системоутворююче місце у механізмі забезпечення правопорядку та національної безпеки України, оскільки саме в її межах здійснюється первинне виявлення, фіксація та аналіз загроз кримінального й безпекового характеру. Нормативно-правову основу ОРД становлять положення Конституції України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінальний процесуальний кодекс України, а також комплекс підзаконних

нормативно-правових актів, що регламентують діяльність уповноважених оперативних підрозділів [1; 2; 3]. Законодавче визначення оперативно-розшукової діяльності як системи гласних і негласних заходів відображає її комплексний характер, проте не повною мірою розкриває її сучасну функціональну роль у забезпеченні національної безпеки.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України та запровадження правового режиму воєнного стану зумовили суттєву трансформацію безпекового середовища, в межах якого здійснюється оперативно-розшукова діяльність. За цих умов ОРД перестає бути виключно інструментом кримінально-правового реагування і набуває ознак багатовимірного механізму протидії загрозам державній безпеці, включаючи виявлення диверсійно-розвідувальної діяльності, колабораціонізму, незаконного обігу зброї, фінансування підривної діяльності та інших форм гібридних загроз [5; 11]. Така еволюція зумовлює потребу в переосмисленні теоретичних засад оперативно-розшукової діяльності та її місця в системі забезпечення національної безпеки.

У наукових дослідженнях справедливо наголошується, що чинна нормативна модель ОРД формувалася переважно в умовах мирного часу та не повною мірою враховує специфіку функціонування оперативних підрозділів в умовах воєнного стану [6, с. 118–120; 7, с. 203–205]. Це проявляється, зокрема, у відсутності спеціальних правових режимів застосування окремих оперативно-розшукових заходів, недостатній регламентації особливостей їх проведення в умовах підвищених безпекових ризиків, а також у колізіях між нормами оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства щодо використання результатів ОРД у кримінальному провадженні [10, с. 87–90]. Указані проблеми мають не лише правовий, а й практичний вимір, оскільки безпосередньо впливають на ефективність діяльності оперативних підрозділів.

Складність реалізації оперативно-розшукової діяльності істотно посилюється ускладненням оперативної обстановки та зростанням кількості загроз гібридного характеру. Активізація диверсійно-розвідувальної діяльності, зростання рівня латентної злочинності, поширення незаконного обігу зброї та формування транснаціональних злочинних зв'язків істотно змінюють характер оперативної роботи [12, с. 56–58; 18]. За таких умов традиційна реактивна модель ОРД, орієнтована переважно на фіксацію вже вчинених кримінальних правопорушень, виявляється недостатньою та потребує трансформації у напрямі превентивно-аналітичної моделі.

Однією з ключових проблем сучасної оперативно-розшукової діяльності є стан її інформаційно-аналітичного забезпечення. Недостатня інтеграція інформаційних систем правоохоронних органів, фрагментарність баз даних та відсутність єдиного аналітичного простору істотно ускладнюють процес ухвалення управлінських рішень і знижують превентивний потенціал ОРД [8, с. 114–116]. У наукових дослідженнях обґрунтовано зазначається, що за умов динамічної зміни оперативної обстановки саме аналітична складова оперативно-розшукової діяльності набуває визначального значення [14].

У цьому контексті цифровізація оперативно-розшукової діяльності постає не як факультативний, а як стратегічний напрям її розвитку. Йдеться про впровадження сучасних інформаційно-аналітичних платформ, автоматизованих систем обробки великих масивів даних, геоінформаційних технологій, а також елементів прогнозної аналітики та штучного інтелекту [15; 17]. Застосування концепції *intelligence-led policing* дозволяє трансформувати оперативно-розшукову діяльність у проактивну модель, орієнтовану на прогнозування загроз і випереджувальне реагування, що є принципово важливим у контексті воєнного стану [14].

Не менш значущим напрямом розвитку оперативно-розшукової діяльності є вдосконалення міжвідомчої та міжнародної взаємодії. Сучасні загрози національній безпеці мають комплексний і транснаціональний характер, що об'єктивно зумовлює необхідність координації дій між правоохоронними органами України та активної співпраці з міжнародними партнерами [16; 18]. Європейський досвід свідчить, що створення спільних аналітичних центрів, уніфікація стандартів оперативної діяльності та розвиток механізмів оперативного обміну інформацією суттєво підвищують ефективність протидії організованій та транснаціональній злочинності [16].

Важливим, але часто недооціненим аспектом розвитку ОРД залишається кадрове забезпечення. Рівень професійної підготовки оперативних працівників, їх аналітичні компетентності, правова культура та здатність діяти в умовах підвищеного ризику безпосередньо впливають на результативність оперативно-розшукових заходів [9, с. 211–213; 6, с. 287–289]. У сучасних умовах особливого значення набуває підготовка фахівців нового типу, здатних поєднувати класичні оперативні навички з умінням працювати з цифровими технологіями та аналітичними інструментами, що зумовлює необхідність перегляду підходів до професійної підготовки та підвищення кваліфікації кадрів.

Окремої уваги потребує питання співвідношення оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу в умовах воєнного стану. Як свідчить правозастосовна практика, наявна модель взаємодії між оперативними підрозділами та органами досудового розслідування не завжди забезпечує належне використання результатів ОРД у кримінальному провадженні [10; 11]. Це зумовлено як нормативними обмеженнями, так і недостатньою уніфікацією підходів до фіксації та документування оперативної інформації. У наукових дослідженнях обґрунтовується необхідність подальшого вдосконалення процесуальних механізмів легалізації результатів ОРД з метою підвищення доказового потенціалу оперативних матеріалів [7; 12].

В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває питання забезпечення балансу між ефективністю оперативно-розшукової діяльності та дотриманням прав і свобод людини. Розширення повноважень правоохоронних органів, застосування негласних заходів, активне використання технічних засобів контролю об'єктивно підвищують ризики втручання в приватне життя особи [5]. У зв'язку з цим, науковці справедливо наголошують на необхідності посилення правових гарантій законності ОРД, зокрема шляхом удосконалення механізмів відомчого, судового та парламентського контролю [6; 11].

Важливим аспектом розвитку оперативно-розшукової діяльності є її адаптація до нових форм і способів протиправної діяльності. Сучасні загрози дедалі частіше реалізуються у кіберпросторі, інформаційному середовищі та через використання соціальних мереж, що потребує трансформації традиційних методів ОРД [15; 17]. У цьому контексті зростає роль оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення та аналіз інформаційних впливів, фінансових потоків, мережових структур та прихованих комунікацій, що використовуються в інтересах злочинних і ворожих суб'єктів [18].

Аналіз наукових джерел свідчить, що розвиток ОРД у провідних європейських державах здійснюється на основі системного поєднання правового регулювання, сучасних технологій та високого рівня професійної підготовки персоналу [16]. Запровадження єдиних стандартів оперативної діяльності, чітких процедур обміну інформацією та спільних аналітичних платформ дозволяє забезпечити належний рівень реагування на складні безпекові загрози. Для України актуальним є адаптація такого досвіду з урахуванням національних особливостей, правової системи та умов воєнного стану.

З урахуванням викладеного, подальший розвиток оперативно-розшукової діяльності має здійснюватися не фрагментарно, а в межах цілісної державної політики у сфері безпеки та правопорядку. Така політика повинна передбачати синхронізоване вдосконалення нормативно-правової бази, організаційних структур, інформаційно-аналітичного забезпечення та кадрового потенціалу оперативних підрозділів [9; 12]. Лише комплексний підхід дозволить забезпечити стійкість системи ОРД до сучасних і перспективних безпекових викликів.

Важливим елементом розвитку оперативно-розшукової діяльності в умовах сучасних безпекових викликів є удосконалення механізмів отримання та використання попереджувальної інформації. У цьому контексті заслуговують на увагу наукові положення щодо оперативного (ініціативного) пошуку як постійно діючого пошукового комплексу, спрямованого на своєчасне виявлення ознак протиправної діяльності, зокрема на державному кордоні України. Як обґрунтовується в наукових дослідженнях, оперативний пошук ґрунтується не на матеріалах конкретного кримінального провадження, а на узагальнених ознаках можливих злочинних проявів, що дозволяє завчасно ідентифікувати загрози та підвищити ефективність оперативно-розшукових заходів. Зазначений підхід є особливо актуальним в умовах воєнного стану та активізації організованої злочинності й диверсійно-розвідувальної діяльності [19].

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що оперативно-розшукова діяльність в Україні перебуває на етапі глибокої трансформації, зумовленої умовами воєнного стану, зростанням гібридних загроз та ускладненням оперативної обстановки. Чинна нормативно-правова модель ОРД, сформована переважно в умовах мирного часу, не повною мірою відповідає сучасним потребам забезпечення національної безпеки та протидії новітнім формам злочинної діяльності [6; 7; 10].

Обґрунтовано, що ключовими проблемами реалізації оперативно-розшукової діяльності залишаються фрагментарність правового регулювання, недостатній рівень інтеграції інформаційно-аналітичних систем, обмежені можливості використання результатів ОРД у кримінальному провадженні та дефіцит сучасних аналітичних компетентностей у кадрового складу оперативних підрозділів [8; 12; 14]. Зазначені чинники негативно впливають на ефективність оперативно-розшукових заходів і потребують системного науково обґрунтованого вирішення.

Доведено, що пріоритетними напрямками розвитку оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах є цифровізація оперативних процесів, впровадження аналітично орієнтованих моделей діяльності, розвиток міжвідомчої та міжнародної взаємодії, а також удосконалення системи професійної підго-

товки кадрів [15; 16; 17]. Реалізація зазначених напрямів має здійснюватися з обов'язковим урахуванням принципу дотримання прав і свобод людини та посилення механізмів контролю за законністю здійснення ОРД [5; 11].

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що подальша модернізація оперативно-розшукової діяльності є необхідною умовою підвищення ефективності правоохоронної системи України та зміцнення національної безпеки в умовах сучасних безпекових викликів. Запропоновані в статті підходи та висновки можуть бути використані в науково-дослідній діяльності, правотворчому процесі, а також у практичній діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
5. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>.
6. Bandurka O.M. Operatyvno-rozshukova diialnist: teoriia i praktyka. Kharkiv: Pravo, 2018. 448 p.
7. Tyshchuk V.V. Pravovi zasady operatyvno-rozshukovoi diialnosti v Ukraini. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs, 2020. 312 p.
8. Tuz O.S. Sutnist operatyvno-rozshukovoi diialnosti v suchasnykh umovakh. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Seriia: Pravo. 2025. Issue 89. P. 112–118. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/89-ch-3>.
9. Shepitko V.Yu. Kryminalistyka: suchasni vyklyky. Kharkiv: Pravo, 2021. 360 p.
10. Kaplina O.V. Dokazy i dokazuvannia u kryminalnomu provadzhenni. Kharkiv: Pravo, 2019. 288 p.
11. Melnyk M.I. Natsionalna bezpeka Ukrainy: pravovi aspekty. Kyiv: Yurinkom Inter, 2022. 296 p.
12. Kucheriavenko M.P. Informatsiina bezpeka ta pravo. Kyiv: Alerta, 2023. 304 p.
13. Naukovo-praktychnyi komentar do Zakonu Ukrainy «Pro operatyvno-rozshukovu diialnist». Kyiv: Yurinkom Inter, 2021. 420 p.
14. Williams R. Intelligence-Led Policing in Modern Conflicts. *Security Studies*. 2022. Vol. 31, No. 4. P. 623–645. URL: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/bja/210681.pdf>.
15. Smith J. Predictive Policing and Ethics: Balancing Innovation and Rights. *Journal of Law and Cybersecurity*. 2021. Vol. 7, No. 2. P. 55–72. URL: https://www.researchgate.net/publication/382025900_Balancing_Innovation_and_Ethics_The_Integration_of_Artificial_Intelligence_in_Higher_Education.
16. Council of Europe. European Standards of Law Enforcement Activities. Strasbourg, 2020. 224 p.
17. UNODC. Handbook on Intelligence-Led Policing. Vienna, 2021. 180 p.
18. OSCE. Rule of Law and Security Sector Reform in Armed Conflict. Vienna, 2022. 160 p.
19. Кіресєва О.С., Матняк В.М., Оверченко Ю.А. Використання результатів оперативного (ініціативного) пошуку у виявленні ознак протиправної діяльності на державному кордоні. Журнал «Наукові інновації та передові технології». 2023. №10(24) С. 275-288, DOI [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-10\(24\)-275-288](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-10(24)-275-288).

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 5.03.2026